

“матэрыялізаванай”, насычанай важкімі дэталямі філасофскай лірыкі. Тут яна блізкая Аркадзію Куляшovu, медытатыўныя творы якога з’явіліся значна пазней (прыгадаем яго верш “Запісная кніжка”), і Максіму Танку, які таксама ўступіў на сцэжку філасофскай лірыкі толькі ў канцы 50-х годoў. Названы верш “населены” вобразамі і грабара “із воўчымі вачыма” і лагаўя, якога не стае сіл шукаць, “як кожны звер”, і шэрых галін яліні дэмыльніка, і сініх ночаў ды зораў, і новага дома. Згадваюцца ў ім пажары, войны, крываваыя вёсны ды восені. Такім чынам, думка пра неабходнасьць стаць вышэй за трагедыйныя абставіны ў вершы “Зарана” праводзіцца праз цэлую сістэму трагедыйных вобразаў. Так рэалізуецца ў стылі Арсенневай устаноўка на сінтэз агульнага і канкрэтнага, публіцыстычнага і лірычнага. На прыкладзе вышэй прааналізаваных твораў можна прыйсці да высновы пра еднасьць розных слоўна-выяўленчых сродкаў, міні-вобразаў у творчасці гэтай чудаўнай паэткі, пра тое, што, дзякуючы сваёй “сінтэтычнай” манеры пісьма, яна паказвае свет дынамічным, шматколерным, яркім.

Спіс літаратуры

1. Ля чужых берагоў. Мюнхен, выд. “Бацькаўшчына”, 1955.
С. 9, 14, 15, 43, 46, 47, 50, 51, 52.

З.П.МЕЛЬНИКАВА (Брэст)

“СЯРЭБРАННАЯ ТАБАКЕРКА” ЗМІТРАКА БЯДУЛІ – ДУХОЎНЫ ТАСТАМЕНТ НАШЧАДКАМ

*Расціце, міля, як жыта,
і красуйце, як жыта...*

Змітрок Бядуля

Старэйшы беларускі пісьменнік Змітрок Бядуля побач з Цёткай (Алаізаі Пашкевіч), Якубам Коласам стаяў ля вытокаў беларускай дзіцячай літаратуры. Працягваючы традыцыі сваіх папярэднікаў, што ў другой палове і ў канцы XIX стагоддзя звярнуліся да праблем адукацыі і навучання дзетак беларускай зямлі па-беларуску (прыгадаем “Прадмовы” Ф. Багушэвіча і яго ж верш “Калыханка”, аповесць Я. Лучыны “Верачка”, верш “Роднай старонцы”, вершы А. Гурыновіча “Каток”, “Рыбак”...), насуперак забаронам і русіфікатарскай палітыцы самадзяржаўя Бядуля, Цётка і Я. Колас рупліва стваралі беларускую дзіцячую літаратуру, дбаючы аб адукацыі маленькіх беларусаў і аб выхаванні ў іх нацыянальна-

патрыятычнага светабачання.

Асветніцка-педагагічныя ідэалы Цёткі і Коласа знайшлі сваё ўвасабленне ў створаных імі першых кніжках для чытання на беларускай мове, якія адрасаваліся найперш дзецям пачатковага школьнага ўзросту. Яны мелі і адпаведныя назвы: у Цёткі – “Першае чытанне для дзетак беларусаў” (1906 г), у Я. Коласа – “Другое чытанне для дзяцей беларусаў” (1910). Бядуля па-свойму выконваў свой грамадзянскі абавязак перад маленькімі чытачамі, будучымі пакаленнямі беларусаў, – ён пачаў пісаць многа для дзяцей. Актыўна і натхнёна ён працаваў для пачынаючых чытачоў і ў першыя дзесяцігоддзі савецкага часу, бо ўпэўненасці ў неабходнасці гэтай справы дадавала палітыка беларусізацыі...

Багатая і змястоўная спадчына Бядулі як дзіцячага пісьменніка ў жанрава-тэматычных адносінах. Ён пакінуў цікавыя, багатыя па змесце і развіццёва-выхаваўчым патэнцыяле казкі, вершы, паэмы, апавяданні, аповесці... Без іх нельга ўявіць праграму і падручнікі-хрэстаматыі для вывучэння роднай літаратуры ў пачатковых і сярэдніх класах беларускай школы. Побач з Я. Коласам, Я. Купалам, Я. Маўрам, М. Лыньковым, А. Якімовічам ён зацікаўлена, з пачуццём адказнасці распрацоўваў новыя тэмы ў беларускай дзіцячай літаратуры даваеннага часу. Зм. Бядуля з’яўляецца заснавальнікам лепшых традыцый і для сучаснай беларускай дзіцячай літаратуры. Важкасць унёску Бядулі ў гэтую, такую важную галіну беларускай літаратуры адзначалі многія вядомыя літаратуразнаўцы, аналізуючы ў сваіх працах багаты ідэйна-эстэтычны змест яго твораў: Міхась Смолкін “Змітрок Бядуля” (Мн., 1961), Іван Разанаў “Казка ў беларускай дзіцячай літаратуры” (Мн., 1962), Віктар Каваленка “Пошукі і здзяйсненні” (Мн., 1963), Маргарыта Яфімава “Змітрок Бядуля” (у кнізе “Беларуская дзіцячая літаратура” (Мн., 1965), Якуб Усікаў “Змітрок Бядуля” (у кнізе “Беларуская дзіцячая літаратура” (Мн., 1966), Эсфір Гурэвіч (у кнізе “Беларуская дзіцячая літаратура” (Мн., 1970), Валянціна Лашкевіч “Змітрок Бядуля – дзецям” (Мн., 1986) і некаторыя іншыя.

Творы Бядулі для дзяцей, напісаныя ў дарэвалюцыйны час, былі прасякнуты болем за абяздоленае маленства, пратэстам супраць сацыяльнага і нацыянальнага бяспраўя дарослых і іх дзяцей. Усе яны найперш выпраменьвалі спачуванне мастака-гуманіста народу, сцвярджалі непакісную веру, што дзяцей беларусаў чакае стваральная будучыня, іх лёс будзе лепшым, чым у бацькоў, прадстаўнікоў старэйшых пакаленняў. Творы Бядулі для дзяцей як бы працягвалі вядучыя матывы верша Паўлюка Багрыма “Зайграй, зайграй, хлопча малы...”, паэмы Францішка Багушэвіча “Кепска будзе”. Ствараючы мастацкія вобразы маленькіх гаротных беларусаў, пісьменнік далучаў свой голас рашучага пратэсту супраць нацыянальнай няроўнасці, што было характэрна для ўсёй

тагачаснай беларускай літаратуры. Даследчыца творчасці Бядулі В. Лашкевіч заўважыла, што большасць яго твораў дарэвалюцыйнага часу прысвечана “паказу жыцця сялянскіх дзяцей розных узростаў: ад немаўля, якое цягнецца бледнымі вусначкамі да пустых грудзей маці...” (“Сымон”, “Сцёпка” і інш.), і да працаўнікоў-карміцеляў (“Малыя дрывасекі”, “Пастушка”, “Тулягі” і інш.) (В. Лашкевіч. Змітрок Бядуля – дзеціям. Мн.: Выдавецтва Універсітэцкае, 1986, с.7).

Лёгка заўважыць, што ўсе раннія творы беларускага дзіцячага пісьменніка Бядулі па вастрыні сацыяльнай праблематыкі і гуманістычным характары яе вырашэння пераклікаліся і судакраналіся з творамі многіх вядомых рускіх, украінскіх пісьменнікаў-дэмакратаў. Тут варта прыгадаць творы М. Някрасава “Сялянскія дзеці”, “Плач дзяцей”, А. Чэхава “Ванька”, “Спаць хочацца”, А. Серафімовіча “Маленькі шахцёр”, А. Горкага “Дзед Архіп і Лёнька”, М. Кацюбінскага “Маленькі грэшнік”, “Хрысця”, “Ялінка”, Шолам Алейхема “Ножык” і інш.

Творы Бядулі ўжо з самага пачатку яго прыходу ў літаратуру, у тым ліку і напісаныя для дзяцей, вызначаюцца глыбокай праўдзівасцю, рэалістычнасцю, што было абумоўлена добрым веданнем жыцця аўтарам.

* * *

Вялікую цікавасць у чытачоў і даследчыкаў выклікае апошні твор Бядулі – “Сярэбраная табакерка”. Яго традыцыйна на працягу больш як паўстагоддзя беларускія крытыкі і літаратуразнаўцы лічылі дзіцячым і не прадпрымалі асабліва сур’ёзных і глыбокіх спроб расчытаць сэнсавую змястоўнасць, алегарычную іншасказальнасць, незвычайную ёмістасць вобразаў-кодаў.

Паспрабуем з пазіцый сучаснасці, у святле гісторыка-функцыянальнай метадалогіі даследавання “раскадзіраваць” сістэму вобразаў гэтага бліскучага алегарычна-прыпавесцыйнага твора.

Аповесць-казку “Сярэбраная табакерка” можна лічыць духоўным тастаментам пісьменніка нашчадкам. Гэта, бадай, найменш прааналізаваны і не асэнсаваны як след даследчыкамі твор Бядулі, бо яго разнапланавы філасофска-прыпавесцыйны змест з цяжкасцю ўкладаецца ў якую-небудзь лагізаваную метадалагічную схему літаратуразнаўства. “Сярэбраная табакерка” – твор-загадка, твор-код. Гэты апошні твор Бядулі быў напісаны ў 1940-ым годзе. Некаторыя ўрыўкі з яго друкаваліся ў тагачаснай перыёдыцы. Упершыню цалкам “Сярэбраная табакерка” была надрукавана ў 1953 годзе ў часопісе “Польмя” і з таго часу стала любімым твораў многіх пакаленняў беларусаў. Гэта мудрая філасофска-павучальная прыпавесць, створаная самім пісьменнікам, народная беларуска-яўрэйская, амаль біблейская легенда аб барацьбе добра і зла, жыцця і смерці.

Філасофская прастора твора насычана энергетыкай народных хрысціянскіх і іудзейскіх міфалагем.

Сёння гэты твор Бядулі ўспрымаецца філасофска-ўтапічнай праекцыяй у будучыню, спрэчкай пісьменніка з часам, эпохай і з сабой, асэнсаваннем уласнага жыцця і творчасці ў кантэксце Вечнасці.

Мастацкая вобразнасць і яе сэнс у “Сярэбранай табакеркі”, як і ў многіх іншых творах Бядулі, даволі складаная, загадкавая як для чытача, так і для крытыка. Мадэль “Сярэбранай табакеркі”, як і кожнага таленавітага мастацкага твора, – гэта пэўны ідэйна-мастацкі комплекс, гэта цэлы *сэнсавы паток* (тэрмін А. Лосева). У ім рэалізуецца *мадэлюючая функцыя вобразаў*, асабліва вобразаў-сімвалаў і іх сістэм у мастацкім творы, што і стварае патэнцыял новых, ці абноўленых, прачытанняў, будучых новых актуалізацый твора – гэта значыць, *патэнцыял метакамунікатыўнасці* “Сярэбранай табакеркі”.

Многія эпизоды твора надвычай сугучны эпосе масавых рэпрэсій. Яны – не проста вольнае фантазіраванне аб спосабах масавага ўсыплення чалавечтва і духоўнага знішчэння-ўмярцвення людзей. Яны – трапіна мастацкае лустэрка беларускага жыцця канца 30-ых гадоў. “Сонныя парашкі” аптэкара Сівіцкага – метафарычна ёмістае ўвасабленне рукатворнага апакаліпсісу, схема “сацыяльна-класавай бітвы” ўладатрымцаў супраць сваіх народаў. Гэта сапраўдны алегарычна-філасофскі твор, у якім аўтар абраў мастацкую метадалогію абагульнення і афарызму для адлюстравання жыцця і сваіх пакутлівых думак аб ім.

У творы выбраны арыгінальныя суадносіны аўтара і героя-апаюдальніка Дзіда-дзеда і іншых персанажаў. Аўтарская думка і логіка хаваецца ў глыбінях тэксту і ў падтэксце, у самастойнасці і раўнацэннасці галасоў многіх герояў. У аповесці няма адзінага, яўна выражанага аўтарскага бачання перспектывы, будучыні, але ёсць вера ў духоўны патэнцыял народа, у жыццесцвярджальны ўзлёт яго сілы, думкі, таленту.

Галоўны герой, дзядуля, у лепшыя хвіліны свайго старэчага жыцця ўспамінае даўнюю павучальную гісторыю аб тым, як далёкі продак, заяц Дзіда-дзед паланіў смерць у сярэбранай табакерцы. Смерць прапануе Дзіда-дзеду выкуп і багацце – “сто чалавечых жыццяў”, каралеўскае, графскае, магнацкае, мільянерскае жыццё... Але герой непадкупны. Дзіда-дзед ажыццявіў мару ўсяго жывога на зямлі, вызваліў свет ад войнаў, “запаланіў грабежніцу жыцця, выцер слёзы з усіх вачэй, знішчыў страх небыцця...” (1, 5, 268).

Смелы, дасціпны фантазёр Бядуля цікава піша, як памірыліся ўсе жывыя істоты, нават воўк з авечкай: “Беласнежная авечка ляжыць на воўчай спіне, гойдаецца, як на пярэне, і зусім не баіцца. Вочы яе лагодныя...”

Вочы ў ваўка, спачатку злыя, з драпежніцкім жоўтым бляскам, пакрысе робяцца добрымі, спакойнымі, бадай што такімі, як у авечкі. Нібы нутро звера пачынае астываць ад таго страшнага пекла і смагі ў крыві, якое паліла яго самога, яго бацькоў і дзядоў... Воўк змяншае свой гон, пакуль зусім не спыняецца. Крыху прыхіляе пярэднія ногі, і з яго спіны павольна, нібы пані з карэты, злазіць авечка” (1, 5, 269).

Казачна-фантастычны сюжэт аб паланенні смерці, прызнаваўся сам Бядуля, ён запазычыў з фальклорных запісаў А.Сержпутоўскага, сярод якіх ёсць казка “Як паляшук смерць паланіў”. Але гэты цудадзейны сюжэт Бядуля выкарыстоўвае толькі ў якасці асноўнага матыва-”каркаса” твора, каб выказацца пра ўсё, што яго хвалюе. На яго нанізаны многія непаўторна дасціпныя, вельмі глыбокія, мудрыя, афарыстычныя апаведы, навелы, прытчы, дзе дзейнічаюць розныя – рэалістычныя, казачныя і фантастычныя – героі: абаронцы жыцця Дзіда-дзед, Юрка Дратва, аптэкар Сівіцкі, іх жонкі і дзеці, дзяўчынка Люсенька, кучаравы паэт і яго сабака Апалон і некаторыя іншыя. Шматлікі і магутны стан рыцараў Смерці: кардынал Баніфацый, папа Кій Дзесяты, кароль Пін-Понг, пані Сарачынская, каралі, магнаты, военачальнікі, каты...

Даволі своеасабліва, а не проста завострана-сатырычнымі ці згущана-чорнымі фарбамі малююцца рыцары Смерці (пані Сарачынская, Пінг-Понг). Яны, асабліва пані Сарачынская, па-свойму прыгожыя. *Прыгажосць зла* – гэта парадокс, падробка для людскіх розумаў і пачуццяў, дурман для людской свядомасці. Зло прысвойвае сабе абаянне не ўласцівай яму прыгажосці, тым самым эксплуатауючы прыгажосць.

Чалавецтва, паводле канцэпцыі Бядулі і сігнальна-вобразнай структуры і кампазіцыі твора, перажывае *драму раздвоенасці* паміж людскім і гуманістычным і падробкай пад чалавечае і людскае, антычалавечым і антыгуманістычным.

У дасціпным афарыстычным творы ёсць шэраг старонак, дзе Бядуля выказвае свае адносіны да розных праяў жыцця чалавека, цэлых народаў і ўсяго чалавецтва. Вельмі надзённа і слушна ўспрымаюцца яго меркаванні аб злачыннасці войнаў, дзе гінуць цэлыя народы:

У простым жыцці кожны край мае свой звычай, затое войны, бадай, усюды аднолькавыя... Людзі, якія жыць хочуць, выступаюць супраць людзей, якія таксама жыць хочуць. Ваююць! За што! За каго? За сваіх багатых начальнікаў...

Народы па загаду начальства вырэзваюць адны другіх і паляць адны ў адных гарады, топяць адны адных караблі... І кожную вайну называюць апошняй... Гэтыя начальнікі так прапітаны смуродным духам Смерці... (1, 5, 288-289).

Гэты твор Бядуля пісаў, калі ў Еўропе ўжо палала другая сусветная вайна. Аўтар, відавочна, прадбачыў, што і яго народ чакаюць вялікія выпрабаванні, бо двум “начальнікам”, Гітлеру і Сталіну, было “цесна” панаваць...

Кардынал Баніфацый – празрысты, алегарычны вобраз тырана, дыктатара, які цынічна, з выклікам гаворыць, каб усе чулі і баяліся, што ён найбольшы на свеце мярзотнік: “...і гэтым шчыра гарджуся... буду ўсыпляць на зямлі цэлыя краі і народы. Зраблюся гаспадаром усяго свету” (1, 5, 357).

Калі Бядулевы станоўчыя героі – беларусы, то кардынал і іншыя рыцары Смерці – небеларусы. Гэта алегорыя таксама вельмі празрыстая, і зразумела, пра каго вуснамі героя Бядуля кажа: “Папрасіліся злыдні на тры тыдні, а цяпер ніяк не выганіш...”

Бядуля стварае некалькі вобразаў фальшывых уладароў, авантурыстаў, якія ўявілі, што кіруюць светам. Гэта і Кій, і Пінг-Понг, якія імкнуцца стаць уладарамі ўсіх людзей на зямлі, іх жыцця і смерці. З дасціпнасцю мастак паказвае, што гэта – манюкі, і самая галоўная іх зброя – страх, якім яны караюць народ. А пужлівы, запалоханы народ – бязвольны, паслухмяны і рахманы.

Як бачым, Бядуля метафарычна асэнсоўваў тэму ўладароў, каралёў і народа, а таксама тых, хто памагалі каралям “і пужалі народ сваімі тупымі бычачымі вачыма” (1, 5, 342).

Светам і народамі заўсёды намагалася і намагаецца кіраваць хваравітая, сумніцельная веліч. Гэта вынікае з вобразнага бядулеўскага падтэксту:

Ведаю шмат такіх Сарок, што называюць сябе Павамі. Ходзяць Сарокі Павамі па зямлі, круць-верць хвастом і так фанабэрацца, што блізка не падступіся! А дурныя Вароны на іх глядзяць і млеюць, і нізка кланяюцца (1, 5, 304).

На многіх старонках аповесці сустракаецца вобраз-матыў народа. Так, вандруючы, скамарохі прыйшлі ў мясціну, дзе жыву “цёмны, прыбіты і пужлівы народ”. У падтэксце Бядуля асуджае рахманасць і баязлівасць цэлага народа (“голыя людзі”), параўноўвае яго з авечым статкам. Мастакі-скамарохі абуджаюць гэты народ, які “ліха доўга няньчыла”.

Народ – самы бездапаможны герой у творы, над ім намагаюцца вечно гаспадарыць розныя злыдні, каты. Жыцці звычайных людзей нічога не варты ў вачах розных уладароў і рыцараў Смерці. Жыцці людзей і лёсы цэлых народаў у падтэксце твора Бядуля параўноўвае з лёсам дробненькіх

істот, казюрак, якія “слеплі і гінулі дзесяткамі на прывабным агні” прыгожых, абяцаных, ды не здзейсненых ідэалаў (1, 5, 251).

За героем-апавядальнікам твора, які многае зведаў, убачыў і перажыў, часта хаваецца сам аўтар, прадбачліва папярэджваючы: “*I вы, букашкі, не гойсайце на невядомыя агні, бо яны спяляць вам крыллі...*” (1, 5, 251). Гэтыя словы ўспрымаюцца перасцярогай самога Бядулі, звернутага да нашчадкаў, да будучых пакаленняў, каб не гарэлі марна ў полімі сумніцельных рэвалюцый і “сусветных пажараў”.

У падтэкставай плыні выразна прасочваецца думка пісьменніка аб размаітасці ўсяго жывога, існага, дзе нават самая дробная казюрка, як і кожны чалавек, мае права на жыццё, існаванне. Але ёсць сярод жывых істот, папярэджвае зноў Бядуля, і крывапіўцы, якія толькі таму і жывуць, што п’юць кроў людскую.

Матыў-вобраз народа, які спіць, народнай сілы, закаванай у ланцугі, асабліва выразна прысутнічае ў падтэксце, калі Бядуля апісвае вызваленне з падземелля аптэкара Сівіцкага, што ляжаў акамянелы на саломе і быў прыкуты да сцяны ланцугом. Бы прыкуты да скалы Праметэй, бы вязень у цямніцы, сцвярджае алегарычна Бядуля, скаваны і народны дух.

Вобраз-сімвал агню (у духоўным сэнсе і як *высокі промысел*), увогуле *праметэўская сімволіка* ўласціва асобным сэнсава ёмістым эпізодам твора, якія звязаны пераважна з вобразам аптэкара Сівіцкага. Злымі сіламі, памагатымі-рыцарамі Смерці ён быў прыкуты да сцяны ланцугом. Сівіцкі, як і Праметэй, вучыў людзей мудрасці, мужнасці, філасофіі жыцця. Гэты Бядулеў герой надзелены высокім, багатым розумам, які дадзены яму таямнічымі і глыбіннымі касмічна-зямнымі і нябеснымі сіламі. Намаганні яго інтэлекту скіраваны на разумнае ўладкаванне жыцця, дзеля перамогі Жыцця над Смерцю, дзеля разумнай і стваральнай дзейнасці людзей.

Пакуты закаванага Сівіцкага-Праметэя выкліканы тым, што не ўсё ў свеце разумна і гарманічна, не ўсё дасканала ў людскім грамадстве. Але гэтая недасканаласць (Бядуля хоча ідылічна настроіць чытача і самому паверыць у гэта) часовая. Некалі ўрачыста запануе разумны, гарманічны пачатак. Гэта аўтар увасабляе сцэнай вызвалення прыкутага Сівіцкага з падземелля.

У Бядулевым падтэксце гучыць упэўненасць, што народ прачнецца і вызваліцца. Вялікая сіла мастацтва дапаможа ў гэтым. Гэтаксама як Сымон-музыка з паэмы Я. Коласа абуджае Ганну-Беларусь, так і Бядулевы скамарохі абуджаюць усё наваколле, дзе яны з’яўляюцца. У фінале твора выразна гучыць адраджэнцкая аўтарская ідэя, скразная ідэя яго творчасці: народ прачнецца, стане сапраўдным волатам-асілкам, а ў царства мёртвых ценяў назаўсёды адыйдуць рыцары Смерці, тыя, хто трымае народ у

вечным страху і ланцугах. У Бядулевым падтэксце ўзнікае велічны вобраз вольналюбівага народа-каваля, народа-волата, які *“заснуў і акамянеў у часе найвялікшага гневу”* (1, 5, 369). Гучыць і мастакоўскае, прарочае папярэджанне: гэты народ не будзе спаць вечна...

У аповесці ўвекавечана мара Бядулі аб часе, калі не стане драпежнікаў і ахвяр, калі ў вачах адных не будзе ненавіснага, драпежніцкага бляску і выразу пакоры і страху ў вачах другіх. Станоўчыя героі твора, прадстаўнікі народа, пратэтуюць супраць прынятай усім светам заповедзі – *“хлусі і мані”*. Але героі, што ўвасабляюць разумнае, гарманічнае, універсальнае жыццё, пакуль што мусяць выцерпець розныя пакуты і выпрабаванні.

Знайшлі ў творы афарыстычнае ўвасабленне і тыя, хто выдае сябе за народ, хто раскланываецца ад імя ўсяго народа перад уладарамі: *“Гэта не народ, а так сабе, з боку прыпёку!.. Не народ, а розны зброд”* (1, 5, 306). Так вуснамі сваіх герояў Дзіда-дзеда і Саўкі іх характарызуе Бядуля. Трапна аўтар заўважае аб небяспечнасці людзей *“двурушных, якія пахнуць белай ружай і чорным дзэгцем адначасова”*.

Асобныя старонкі аповесці нагадваюць невялікія закончаныя навелы-прыпавесці. Зусім выразны, чытальны падтэкст і алегарычны сэнс мае амаль кожны са шматлікіх такіх аповедаў. Напрыклад, аповед Дзіда-дзеда пра ката і разбойніка мае дакладны прыпавесціны характар. Аўтар адразузначае, што гэта было ў нейкай заморскай краіне, якой кіравалі і кіруюць злыя і хцівыя самадзержцы. Цікава, дасціпна і сэнсава выразна гэта выяўляецца ў размове Дзіда-дзеда з *“чорным госцем”*, *“даўганосым”*, які мае мэту выніюхаць, разведаць, што адбываецца ў стане абаронцаў Жыцця. Несумненна, што за алегарычным зместам дыялогу Дзіда-дзеда з чорным госцем, пасланцом чарговага самадзержца, маюцца на ўвазе многія праявы тагачаснага грамадска-палітычнага жыцця на Беларусі.

Даўганосы сказаў:

– Новы самадзержца зямлі – цудоўны актёр.

Голас яго быў ласкавы і строгі, мяккі і строгі ў адзін і той жа час. Ён не ішоў проста ўслых, а слізгаўся, як падмазаны, краўся, як злодзей – на цыпачках, поўз, нібы асыярожная змяя. Гэта быў голас-хітрун, голас-злodeй, голас-фокуснік, голас-змейка.

Дзіда-дзед на хвіліну збянтэжыўся, але зараз жа ачухаўся і трапіў акурат у тон даўганосага.

– Стары самадзержца зямлі і неба быў яшчэ лепшым актёрам, чым трэба! А капэля ў яго была – о-го-го! Аралі ў ёй имат-имат чорных і даўганосых. Ну і спадчыну ён мне накінуў... Удрызг разбітую зямлю, разбішчаную і распушчаную, як старэцкая пуга... Ладу і складу на ёй

няма... Соваю людзям у рот спелы колас жыцця, а яны просяць чорную жню з бліскачай касою. Грэх гаварыць – не ўсе такія. Просты люд жыць хоча, жыць і жыць... і клёцкі есці, і піўка піць...

Даўганосы вылупіў на Дзіда-дзеда такія вочы, што ў іх можна было ўтаніцца, як у азёрах з гарачай смалою. Вочы даўганосага хацелі пракалоць Дзіда-дзеда двума шыламі... (1, 5, 315-316)

А цяперашні самадзержца-гаспадар гэтай краіны быў ячшэ і яе галоўным катом, паведамляе Бядулеў герой Дзіда-дзед. “Гэты кат быў дабравольным, кат-аматар, кат-мастак, кат-магнат”. Народ краіны не ведаў і не падазраваў, што сам гаспадар выконвае агідную катаву справу, бо кат заўсёды меў на твары чорную маску, а на руках белыя пальчаткі. І ніхто не ведаў, хто хаваецца пад чорнай маскай.

Як адна з цэнтральных асэнсоўваецца ў гэтым творы тэма лёсу мастака і мастацтва – тое, што хвалявала пісьменніка на працягу ўсёй творчасці. У гэтым творы Бядуля ўскосна, але празрыста выказаў свае погляды на мастацтва, на літаратуру. Яго героі паэт і Дзіда-дзед вядуць аб гэтым гаворку. Аўтарская пазіцыя выяўляецца ў словах Дзіда-дзеда. Паэт клапоціцца аб бессмяротнасці сваіх кніг і герояў, якія, нягледзячы на палон Смерці, усё роўна гінуць. Паэт кажа:

Я чую іх кананне... Чую шурхат лапат... Гэта бібліятэкары-далакопы хаваюць мае кнігі на спецыяльных паліцах-могілках... Смерць мастацтва вельмі пераборлівая і несправядлівая. Творы некаторых яна не чапае тысячагоддзямі, а творы іншых яна рэжа касой, яшчэ тады, калі яны толькі нараджаюцца (1, 5, 334).

Ці не трапная гэта характарыстыка лёсу творцы і яго кніг эпохі таталітарызму?..

Перакананні мудрага дзеда – гэта перакананні і самога Бядулі, які так супакойвае-разважае паэта Апалона:

Смерць тваіх песень знаходзіцца ў тваім уласным сэрцы і ў тваёй уласнай галаве. Гэта Смерць строгая, але справядлівая. Яна забівае песні фальшывыя і не чапае песень шчырых. Яна наогул не забівае. Кепскія песні – мёртванароджаныя. Жыццё тваіх песень залежыць ад цябе самога... (1, 5, 334).

Несумненна, так Бядуля сцвярджаў, што фальшывіць, падпяваючы ўладатрымцам, гэта не толькі ганьба, але і смерць для мастацтва.

Мудры Бядулеў герой з “нашкадаваннем і мудрасцю” дае паэту разумную парадку: “Аставайся з намі ды вучы нашых дзетак брынкаць на

ліры”.

У аповесці “Сярэбраная табакерка”, бяспрэчна, прысутнічаюць і актыўна функцыянуюць у багатым канцэптуальным змесце твора элементы народнага карнавальнага смеху. У творы асацыятыўна і ёміста рэалізуюцца сцэны народна-плошчавай культуры – батлейкі. Тут мы маем на ўвазе вандроўкі і прыгоды Бядулевых герояў-скамарохаў. Спасціжэнне гэтага надзвычай узбагачае сэнсава-выяўленчы патэнцыял твора, узмацняе каштоўнасныя дамінанты агульнагуманістычнага характару.

Бядулевы скамарохі, блазны, вандруючы па свеце, нясуць з сабой іншым людзям дабрывню, адчуванне разняволенасці, жыццёвую мудрасць. Яны – ворагі Смерці, яны – рыцары Жыцця, Міру на ўсім свеце.

Перачытваючы гэты твор сёння, можна гаварыць, што Бядуля, чулы і таленавіты мастак, у “Сярэбранай табакерцы” творча выкарыстаў традыцыі *смехавой народнай культуры і плошчавага смехавога дзеяства* (тэрміналогія М. Бахціна).

У названай аповесці адчувальны таксама ўплыў смехавых парадыійных твораў. Варта ў гэтых адносінах прыгадаць паэму “Тарас на Парнасе”, і, у прыватнасці, эпізод банкетавання і скокаў на парнаскай гары.

У структуры “Сярэбранай табакеркі” выразна бачацца і элементы фамільярнага плошчава-публічнага смеху і маўлення. Варта прыгадаць эпізоды, калі Бядулевы героі-скамарохі ажывілі каваля Ксаверыя.

Вобраз каваля ў творы ўвогуле сімвалічны, алегарычны. Ён – увасабленне народа-волата, які, аднак, заснуў, акамянеў “у часе найвялікшага гневу”. Глыбіня падтэксту, філасофія твора прачытваецца за, здавалася б, неадпаведнымі ім, на першы погляд, несумяшчальнымі з сур’ёзным падтэкстам народным батлеечным блазнаваннем, божканнем, народнай лаянкай ці галашэннем. У мастацкай сістэме “Сярэбранай табакеркі” гэта ўсё на дзіва гарманічна сінтэзавана. Вось, напрыклад, як лаецца-абураецца Ксаверыха, калі цар скамарохаў, вырашыўшы ажывіць каваля, паабяцаў ёй, што хутка яна перастане быць удавой:

– Як вы адважваецеся гаварыць мне пры маім дарагім нябожчыку такія непрыстойныя словы! Першы раз бачу, каб дурні кусаліся, як вужакі. Не абманвайце старую вераб’іху мяккінай. Я ніколі не выйду замуж у другі раз! Не хачу мець яшчэ адзінацаць чалавек дзяцей! Назайсёды астануся шчырай удавой Ксаверыя. Кожны дзень я па тры разы буду сюды прыходзіць і прыносіць нябожчыку бульбяныя клэцкі з малаком. Ён іх вельмі любіў пры жыцці. А вы... а вы... ідзіце буслам сена касіць! (1, 5, 370)

Надзвычай забавляльна, у публічна-батлеечным стылі гучыць клятва-галашэнне ўдавы-каваліхі, звернутая да акамянелага каваля:

– Клянуся святой табакеркай, што ніколі не здраджу табе, родны Ксаверы! Клянуся адважным Зайцам, што ніколі не выйду замуж! Клянуся богам, што нашэптаў Зайцу на вуха: “Пасадзі Смерць у табакерку”, што назаўсёды астануся тваёй часнай удавой! О, Ксаверы... Ксаверы... Патух агонь на тваім горне, не свецяцца іскры ў тваёй кузні, не смяецца народ ад тваіх вясёлых жартаў – і я плачу-плачу горкімі ўдовінымі слязьмі... Перастаў звінец музыкай твоей малаток і перастаў карміць клёцкамі адзінаццаць сірацін. О, Ксаверы, Ксаверы... Няхай душа твая пойдзе ў рай, і ў божай кузні, адкуль бухаюць грымоты і бліскаюць маланкі, выкуй адзінаццаць малаткоў – сталёвых і гартаваных і кінь з неба ўніз. Няхай нашы адзінаццаць сірацін ходзяць па зямлі ды б’юць па галовах усіх благіх людзей! (1, 5, 370)

Сваім мастацкім словам Бядуля трапна, бліскуча стварае відовішча батлеечнага тыпу. Уваскрашэнне-ажыўленне волата-каваля (яшчэ адзін ёмісты народны беларускі архетып) – вельмі важны ў ідэйна-сэнсавых адносінах эпізод, які праецыруецца на аўтарскую задуму, на сур’ёзную філасофскую канцэптуальнасць усяго твора.

Добры знаўца народнай творчасці, народнага тэатру, смехавой фальклорнай і літаратурнай традыцый, Бядуля выдатна разумеў і таленавіта ўвасобіў у сваім творы ідэю адрознення народных відовішчаў і святаў ад новых – афіцыйных, дзяржаўных. Гэты неафіцыйны, недзяржаўны аспект жыцця і свету адлюстраваны праз вандроўнікаў-скамарохаў, якія не толькі веселяць, але, што яшчэ важней, і разнявольваюць сэрцы працоўных людзей. Яны здольныя нават абудзіць, уваскрасіць мёртвага, як гэта і адбываецца з кавалём-волатам Ксаверыем.

Народным відовішчам і сцэнам, вясёлым і сумнаватым вандроўкам скамарохаў у аповесці супрацьстаіць іншы, афіцыйны бок жыцця і запужаны самадзержцамі, хаўруснікамі Смерці свет і люд. Праз вобразы і справы мудрых, смелых, часам смешных і дзівакаватых скамарохаў-вандроўнікаў Бядуля стварае мадэль іншага, добрага свету, іншых – зычлівых – адносін між людзьмі. Бядулевы героі наладзілі па другі бок афіцыйнага жыцця другі, добры, свет і другое, разняволенае, жыццё. Да свайго цікавага і багатага на добрыя справы жыцця яны далучаюць іншых людзей, якія ім сустракаюцца ў часе вандроўкі. Менавіта для напалоханага, бязвольнага, з мёртвымі душамі люду наладжваюцца іх прадстаўленні і забавы. І ў гэтым гарманічным свеце, створаным артыстамі-скамарохаў, людзі жылі пэўны час.

Ці не выяўляюцца праз гэтую цікавую і арыгінальную “мадэль двухсветавасці” (тэрмін М. Бахціна) Бядулевы адносіны да тагачаснага жыцця?.. Несумненна.

Несмяротная кампанія абаронцаў жыцця на чале з Дзіда-дзедам вырашыла быць патрэбнай і карыснай усяму народу – стаць скамарохамі, ісці ў свет, да людзей, дайсці да кожнага, весяліць народ. І кучаравы паэт па дружнай згодзе ўсіх становіцца “галоўным скамарохам”. Так Бядуля сцвярджае, што мастак не павінен быць заклапочаны толькі сваім бессмяроццем і бессмяроццем сваіх твораў. Калі слугаваць народу, дапамагаць людзям кожны дзень рабіцца лепшымі, больш спагадлівымі, то абавязкова застанецца ўдзячная народная памяць пра мастака. А з ёй і прыйдзе несмяротнасць. Так у падтэксе выказваецца заветнае меркаванне Бядулі: думаючы аб вечным, дбай і рупся аб штодзённым...

Магчыма, сапраўды скамарохам адчуваў сябе і сам Бядуля, таксама “кучаравы паэт”, “пісьменнік з душой чулай і паэтычнай” (М. Багдановіч) у задушлівых абдымках тагачаснай палітычна-пільнай крытыкі, якая слугавала насаджэнню таталітарызму, рэгламентуючы духоўна-мастацкую творчасць. У трывожных, бязлітасных трыццатых гады Бядуля, як вядома, часта перасцерагаў маладых твораў ад неабачлівых слоў і крокаў. Чалавек стаў і мудры, ён умеў часам адвесці бяду, стаць то адмысловым адвакатам-заступнікам, то сапраўды – скамарохам. Засталіся цікавыя і красамоўныя ўспаміны Яўгена Рамановіча пра тое, як аднойчы ў 1937 годзе на агульны сход у Дом пісьменнікаў прыйшоў адзін партыйны кіраўнік. Ён улавіў адчужанасць і насцярожанасць пісьменнікаў, намагаўся ўвайсці да іх у давер, выклікаць сімпатыю да сябе ў твораў, заклікаў іх да “шчырай размовы”.

Малюючы велічную карціну развіцця рэспублікі, яе эканомікі і культуры, ён гаварыў аб тых вялікіх спадзяваннях, якія мае партыя, заклікаючы літаратараў да натхнёнай творчай працы ў мастацкім раскрыцці далейшых перспектыв сацыялістычнага будаўніцтва...

Старшыня сходу прасіў прысутных выказацца, але ўсе маўчалі.

Паўза доўжылася, стала няёмка.

Нарэшце слова папрасіў Бядуля. Сярод прысутных ён быў старэйшы, зразумеў, што трэба гаварыць яму. Усе ўзрадаваліся яго рашучасці...

Падсеўшы на краёк эстрады, нежк вельмі па-хатняму, Бядуля пачаў з уласцівай яму філасафічнасцю і спакоем гаварыць з кіраўніком, нібыта яны вудзілі рыбу недзе на беразе рэчкі.

Сказаў ён прыкладна наступнае:

– Дарагі таварыш сакратар! Перш за ўсё нам было вельмі цікава з

вамi пазнаёмiцца. Я не ведаю, як таварышы, але мяне вы проста захапілі сваёй прамовай. Я слухаў яе, як нейкую сімфонію ў канцэртнай зале філармоніі. Перада мною узніклі карціны жыцця нашай Беларусі, якія так ярка не намалюваў бы, відаць, і самы найлепшы мастак. Я не вялікі знаўца эканомікі нашай краіны, я больш ведаю яе песні, але тыя лічбы, якія вы тут называлі, гучалі, як спеў. Вы, праўда, не казалі нам нічога асабліва новага, аб чым бы мы самі не ведалі з газет. І калі чаго зараз не ведаю, скажам, я, то напэўна ведае Пятрусь Броўка, або Міхась Лынькоў, ці Кандрат Крапіва... (2, 90-91)

Як бачым, Бядуля бліскуча выканаў ролю галоўнага, старэйшага скамароха...

У эпізодах “Сярэбранай табекеркі”, дзе расказваецца аб вандроўках скамарохаў, у глыбокім вобразным падтэксце ўвасоблена перакананне Бядулі, што мастацтва – вялікая стваральная сіла, гэта не толькі характэрна, а і само жыццё. Паэт, герой Бядулі, сваімі справамі заслужыў у народзе прызнанне, бо струны яго ліры не гучалі фальшыва. Яго музыка пакарыла ўсіх – і людзей, і звяроў, і птушак, і мушак. Менавіта таму ўсе дружна вырашылі каранавец паэта.

Шэсць і прадстаўленні скамарохаў, Бядулёвых герояў, па-свойму творча і арыгінальна разгорне пазней як асноўную сюжэтную лінію У. Караткевіч у рамане “Хрыстос прыязміўся ў Гародні”, апавядаючы пра Юрася Братчыка і яго спадарожнікаў-апосталаў.

У народна-лубочнай, жартаўлівай па стылі прамове Дзіда-дзеда на каранаванні паэта Бядуля зноў падкрэслівае, што мастацтва – страва для душы, “хлеб духоўны”. Сапраўдны талент – жыццядайны, як сонца, і ён не можа быць фальшывым. Трэба несці людзям словы праўды, нават калі яна пякучая, як крапіва. Гэта цэнтральны філасофскі эпізод твора. Жартаўліва і прароча Бядулеў герой прамаўляе да паэта:

Твой трон – дзяжа, зробленая слаўным бондарам. Дзяжа – бацька ўсіх найлепшых інструментаў на зямлі. Без дзяжы і хлеб – не хлеб. А без хлеба надзённага хлеб духоўны ніякага смаку не мае. Твая карона – каструля з бліскучай медзі, на якой адлюстроўваецца сонца. Няхай і твой талент пераліваецца з праменьнямі сонца ў адно цэлае на векі вечныя. Твой скіпетр – снапок крапівы. Няхай твае словы праўды пякуць сэрцы людзей, як пяцціца наша родная крапіўка. Твая дзяржава – качан капусты, круглы, як поўны месяц у небе. Няхай на ўсёй зямлі, дзе толькі свеціць месяц, свеціць твая слава, калі яна будзе заслужаная... (1, 5, 337).

Праз героя-аповядальніка пісьменнік пакідае заповіт нашчадкам мудра і ўзважана глядзець на жыццё, бо яно вельмі складанае і мнагастайнае. Побач з клопатам аб будучыні ў творы адчуваецца і як бы між іншым згадваецца недасканалая, драматычная сучаснасць. Бядуля, жадаючы зазірнуць у будучыню, верыць, што яна будзе лепшай:

У нас кожны бачыць так, як яму хочацца глядзець. Ён відзіць альбо адно добрае, альбо адно благое... У жыцці вельмі багата разнастайных колераў і фарбаў. А той, хто правільна бачыць, разумее ўсё на свеце (1, 5, 338).

Талент і мудрасць, пераконвае сваіх чытачоў Бядуля ў апошнім творы, не прадаюцца. У творы ёсць радкі, у якіх выказана мара Бядулі жыць і тварыць па законах сэрца і сумлення.

Ускосна, далікатна, каб не выклікаць непатрэбных нараканняў, Бядуля ўсё ж згадвае аб тым, што яму балела, што яго пастаянна хвалявала: якая яна, духоўная смерць мастака, якое яе аблічча?.. Для пісьменніка смерць можа прынесці нават неадукаваны *“цэнзар-гіцаль”*, які ўпэўнены, бліскуча іранізуе Бядуля, *“што Гамер пісаў на турэцкай мове, а Дантэ – аўтар гогеля-могеля”*...

Смерць пісьменніку, ужо зусім смела і нават з выклікам тагачаснай эпосе піша аўтар, могуць прынесці і *“дурныя крытыкі і прафесары літаратуры, ад артыкулаў чьіх мухі дохлі да апошніх дзён...”* (1, 5, 287). Магчыма, мудры Бядуля хацеў, каб за гэтымі радкамі мы прачыталі яго боль і скруху аб тым, што сапраўды, як мухі, гінулі ад рэцэнзій-даносаў вальгарызатараў многія літаратары... І яшчэ тады, калі пісалася аповесць, многія з пісьменнікаў пакутавалі-даходзілі ў высылках, лагерах...

У творы выразна праводзіцца дарагая Бядулю ідэя-думка аб неабходнасці шанаваць сапраўднае мастацтва і людзей-творцаў, не прыніжаць іх і не няволіць. Многа трапна, іншасказальна гаворыць аўтар аб вялікай сіле мастацтва, аб яго здольнасці жыць і выжываць у самых складаных умовах, і нават помсціць крыўдзіцелям за здзекі.

Выразна выявіўся ў гэтым бліскучым алегарычным творы і Бядуля – прапаведнік характава. Характава, прыгажосць, гармонія павінны быць уладарамі жыцця. Каранаваць трэба не жорсткіх і хцівых уладароў, а пазтаў, мастакоў, тых, чые мудрыя творы-ліры гучаць не фальшыва, хто творчасцю слугуе народу.

Мноствам дарагіх пісьменніку ісцін, сумненняў, перасцярог, як дыямантамі, перасыпаны старонкі гэтага афарыстычнага твора: *“Лепі галоднаму галавою сівець, чым сытаму сэрцам паршывець...”*, *“Што не ясі, у рот не нясі...”*, *“Прыйдзе люты мароз і на мухамораў, і на змеяў, і на*

іншых ліхадзеяў...”, “Шылам кісялю не схваціш...”, “Шышкі глытай і смалой запівай...”, “Абы шапкі, дурныя галовы знойдуцца...”.

У гэтым творы Бядуля алегарычна разважае і пра сябе, пра свой чалавечы і творчы, мастакоўскі лёс. Вуснамі свайго героя Дзіда-дзеда ён кажа, што быць добрым скамарохам не лягчэй, чым стаць арлом альбо сокалам. Несумненна, што Бядуля пачуваў сябе птахам з падрэзанымі крыламі, сапраўдным, сумным, мудрым, але дасціпным скамарохам, якому хацелася перажыць таталітарную сістэму, дажыць да лепшых часоў, аб якіх марылася.

Грамадска-палітычныя абставіны канца 30-ых гадоў вымагалі ад мастака менавіта іншасказальнай формы для ўвасаблення балючых і хвалюючых праблем: *“Хто ўмее лятаць у сваіх думках, у таго вырастаюць і крылі... Але ёсць стварэнні, якія трубяць аб тым, што лятаюць, а яны толькі скачуць, як блохі...”* (1, 5, 339). Самаўпэўненая драбязя, “блохі”, добра-такі папсавалі асабістае жыццё Бядулю і яго спадчыну...

Тонкія суадносіны аўтара і героя-апавядальніка, аўтара і іншых персанажаў, пошукі аўтарскай думкі і логікі ў глыбінях тэксту і ў падтэксце “Сярэбранай табакеркі” маюць вялікі плён.

Дваіны аспект успрыняцця жыцця і чалавечых адносін, відавочна, уласцівы ў рознай меры мастацтву, у тым ліку, і літаратуры розных эпох. Але, магчыма, у найбольшай меры гэта ўласціва мастацтву ў таталітарным грамадстве, у тым ліку, і беларускай літаратуры першай трэці XX стагоддзя.

Сатырычнае, батлейкавае, парадыйнае – гэта неафіцыйны аспект беларускай літаратуры эпохі таталітарызму. Яшчэ адным яскравым прыкладам можа быць раман А. Мрыя “Запіскі Самсона Самасуя”.

Бядулевы героі з “Сярэбранай табакеркі” адваргаюць дагматызм, чынапаклонства. Яны нічога не просяць у магутных уладароў, таму і вольныя ад прыніжэння і прымусу. Больш таго. Здаецца, што ў гэтым творы ёсць шэраг эпізодаў, якія ўяўляюцца пародыяй на эпоху культуры асобы, на таталітарную дзяржаву. Востры, знішчальны, дасціпны сатырычны смех у гэтай аповесці, часцей за ўсё, накіраваны на выкрыццё людскай нікчэмнасці, цынчнага прыстасаванства да ўяўнай велічы. Такімі з’яўляюцца пані Сарачынская, кардынал Баніфацый і іншыя рыцары Смерці.

Ім супрацьстаяць героі-скамарохі, якія ў Бядулевым творы, як мы пераканаліся, жывуць па гарманічных, натуральных законах карнавалу, калі магчымыя добрыя чуды – агульналюдскае абуджэнне, адраджэнне ад духоўнага сну. Бядулевы героі, удзельнікі батлейкі-карнавалу, перажылі хоць часовае, ды вызваленне ад страху смерці, покуль Смерць была ў

палоне ў табакерцы.

Няма сумнення, што менавіта так была накіравана ў будучыню, у невядомыя лепшыя часы мара праніклівага і чулага мастака Бядулі – мара аб вызваленні, аб духоўнай незалежнасці кожнага чалавека і ўсяго народа. Пішучы гэты свой светлы твор у змрочную, пакутлівую таталітарную эпоху, пісьменнік мроіў аб свяце волі.

Аптымістычна, прароча і жыццесцвярджальна гучыць сёння апошні твор мудрага і дасціпнага пісьменніка.

* * *

Бядуля сваёй творчасцю сам паланіў смерць... Яна не ўладарна над сапраўдным творцам, якім і быў ён. Смерці і народнаму забыццю не падуладны глыбока-грамадзянскія і філасофскія творы, дзе кожная старонка зіхаціць трапнасцю вобразаў-тыпаў, вобразаў-метафар, прарочай празрыстасцю іншасказанняў і алегорый, а кожны твор прасякнуты вялікай, святой любоўю да беларускай зямлі і адоранага Богам народа-працаўніка.

У сваёй спадчыне, і перадусім у “Сярэбранай табакерцы”, Бядуля сцвердзіў, што ў жыцці і грамадстве ёсць натуральна-касмічныя працэсы, над якімі ні час, ні каралі не маюць улады...

Спіс літаратуры

1. Бядуля З. Зб. тв.: У 5 т. Мн., 1985–1989. Т.5. Мн., 1989.
2. Успаміны пра Змітрака Бядулю. Мн., 1988.

ТРОХИМЯК ЯН (Седльце-Люблин)

ВОСПРИЯТИЕ Н. Г. ЧЕРНЫШЕВСКОГО И ЕГО ТВОРЧЕСТВА В НАРОДНОЙ ПОЛЬШЕ И НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Годы Народной Польши стали не только годами большого количества публикаций о Чернышевском, но и полною или в отрывках перевода его главных произведений. Хорошо известен факт, что в послевоенное время в Польше имела место, по сравнению, например, с периодом межвоенного десятилетия, эксплозия переводов с русской литературы. Это произошло в результате смены государственного строя в Польше и характера ее отношений с СССР.

Уже в первые годы после окончания второй мировой войны предпринимались попытки найти те корни в понимаемой широко истории